

УДК 338:658.152

Кобець С.П.
кандидат економічних наук,
викладач кафедри економічної кібернетики
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

METHODICAL APPROACH TO THE EVALUATION OF ECONOMIC VIABILITY OF ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

У статті запропоновано методику оцінювання економічної стійкості підприємств, яка враховує показники стійкості складових діяльності підприємств і не передбачає використання експертних методів. Оцінено економічну стійкість десяти вітчизняних машинобудівних підприємств.

Ключові слова: економічна стійкість, оцінювання економічної стійкості, показники оцінювання економічної стійкості, комплексний показник економічної стійкості.

АННОТАЦИЯ

Предложена методика оценки экономической устойчивости предприятий, учитывающая показатели устойчивости каждой составляющей деятельности предприятий и не предусматривающая использования экспертных методов. Проведена оценка экономической устойчивости десяти отечественных машиностроительных предприятий.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, оценка экономической устойчивости, показатели оценки экономической устойчивости, комплексный показатель экономической устойчивости.

ANNOTATION

In the article the author proposes the method of assessing enterprises' economic sustainability, which considers the stability of each component of enterprises' activity and doesn't involve the application of expert methods. The estimation of 10 local engineering companies' economic stability was conducted.

Keywords: economic sustainability, economic sustainability assessment, evaluation indicators of economic stability, comprehensive measure of economic stability.

Постановка проблеми. Економічна стійкість підприємства є однією з найважливіших категорій ринкової економіки, вона передбачає збереження й відтвореність параметрів якісної та кількісної визначеності його конкурентних позицій протягом певного, як правило тривалого, відрізка часу. Збереження й підвищення рівня економічної стійкості можливо лише за наявності науково обґрунтованого методу оцінювання цього рівня. Отже, оцінюванню рівня економічної стійкості має бути приділено максимум уваги під час організації діяльності підприємства.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення спеціальної економічної літератури [1; 2; 3; 4; 5; 6] засвідчило, що, незважаючи на важливість збереження та підвищення рівня економічної стійкості підприємств, існує незначна кількість методів і моделей оцінювання цього рівня. При цьому немає єдиного підходу до оцінювання економічної стійкості підприємств, який ураховує всі складові їх діяльності. У більшості робіт автори під

час оцінювання економічної стійкості підприємства враховують лише фінансову стійкість, що призводить до некоректності такого оцінювання, адже фінансова діяльність підприємства є лише однією зі складових діяльності підприємства. При цьому вагові коефіцієнти, які використовуються для згортання показників стійкості в інтегральні показники, визначаються переважно за допомогою експертних методів оцінювання, що вносить відсоток суб'єктивізму в результат оцінювання економічної стійкості підприємства та спотворює її.

Тема статті. Метою дослідження є розроблення методики оцінювання, що враховує показники, які за своєю сутністю відображають стійкість складових діяльності підприємств і не передбачають використання експертних методів оцінювання.

Виклад основного матеріалу. Процес оцінювання стійкості підприємств передбачає виконання низки етапів, зміст яких подано на рис. 1.

Рис. 1. Етапи процесу оцінювання економічної стійкості підприємств

На першому етапі на основі аналізу економічної літератури [1; 2; 3; 4; 5; 6] автором запропоновано систему показників, які достатньо мірою характеризують стійкість підприємств і враховують усі складові їх діяльності (таблиця 1).

Варто зазначити, що низка загальновідомих коефіцієнтів, що характеризують платоспроможність підприємства, фінансову стійкість підприєм-

ства, рентабельність діяльності підприємства, мають нормативні значення. Для низки показників стійкості підприємства використовуються значення, які рекомендуються. Так, показники $K_{\text{фс}}$, $K_{\text{м}}$, $K_{\text{зз}}$, $K_{\text{а}}$, P_i мають нормативно встановлені значення. Значення, що рекомендуються ($K_{\text{вп}}$, $K_{\text{фр}}$, $K_{\text{ноз}}$, $P_{\text{вир}}$, $K_{\text{пкк}}$, $K_{\text{еав}}$, $K_{\text{пп}}$, $K_{\text{сн}}$, $K_{\text{змпн}}$, $K_{\text{пкп}}$, $K_{\text{рі}}$, $K_{\text{нодр}}$, $K_{\text{рв}}$, $K_{\text{іа}}$, $K_{\text{рі}}$), визначені як середній показник по галузі.

Під час вибору системи показників стійкості підприємств були враховані такі принципи: принцип комплексного підходу; принцип раціонального співвідношення окремих груп показників; принцип можливості регулювання системи показників; принцип порівнянності показників у різні періоди.

Для визначення ділянки стійкості підприємства необхідно розташувати коефіцієнти на матриці одиничних показників стійкості та їх значень так, щоб нижня межа цієї матри-

ці відповідала мінімальним критичним значенням коефіцієнтів (рис. 2). Під час знаходження комплексного показника кожному з одиничних показників привласнюється своя «вага», оцінюється його значущість.

З метою визначення оптимального рівня стійкості на наступному етапі шляхом складання рівняння комплексного показника економічної стійкості необхідно визначити її мінімально необхідний рівень:

$$K_{\text{СТК}} = \sum_{i=1}^m a_i P_i, \quad (1)$$

де a_i частка i -го показника в комплексному показникові мінімальної економічної стійкості підприємства;

$m = 20$, кількість показників економічної стійкості підприємства;

P_i – значення i -го показника економічної стійкості підприємства.

Таблиця 1

Система показників оцінювання економічної стійкості підприємств

Показники	Умовне позначення	Характеристика показника й формула для його розрахунку	Нормативне значення (значення, що рекомендується)
Виробнича стійкість			
1. Коефіцієнт виробничого потенціалу	$K_{\text{вп}}$	Визначає рівень виробничого потенціалу підприємства, забезпеченість виробничого процесу засобами виробництва. Розраховується за формулою: Основні засоби (за залишк.варт.) Майно підприємства за підсумком балансу	$\geq 0,5$
2. Фондорентабельність	$K_{\text{фр}}$	Характеризує ефективність використання основних засобів за розміром одержаного прибутку. Розраховується за формулою: Чистий прибуток Середньорічна вартість основних засобів	$\geq 0,1$
3. Коефіцієнт придатності основних засобів	$K_{\text{ноз}}$	Характеризує технічний стан основних засобів. Розраховується за формулою: Залишкова вартість основних засобів Первісна вартість основних засобів	$\geq 0,5$
4. Рентабельність виробництва	$P_{\text{вир}}$	Характеризує економічну ефективність виробництва. Розраховується за формулою: Валовий прибуток від реалізації продукції Виробничі витрати на реаліз. продукцію	$\geq 0,2$
Стійкість управління			
5. Коефіцієнт співвідношення витрат на управління й темпів зростання обсягів виробництва	$K_{\text{ву}}$	Характеризує ефективність менеджменту. Розраховується за формулою: Витрати на систему управління Дохід (виручка) від реаліз. продукц.	$\geq 0,1$
6. Коефіцієнт економічності апарату управління	$K_{\text{еав}}$	Показує частку витрат на систему управління в загальних витратах підприємства. Розраховується за формулою: Витрати на систему управління Загальні витрати підприємства	$\geq 0,1$
Фінансова стійкість			
7. Коефіцієнт фінансової стабільності	$K_{\text{фс}}$	Показує, скільки позикових коштів залучило підприємство в розрахунку на 1 грн вкладених в активи власних коштів. Розраховується за формулою: Власні кошти підприємства Позикові кошти	≥ 1
8. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{\text{м}}$	Показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності. Розраховується за формулою: Чистий оборотний капітал Власний капітал	$\geq 0,5$

9. Коефіцієнт забезпеченості власними обіговими засобами	$K_{за}$	Показує забезпеченість підприємства власними обіговими засобами. Розраховується за формулою: $K_{за} = \frac{\text{Чистий оборотний капітал}}{\text{Оборотні активи підприємства}}$	$\geq 0,1$
10. Коефіцієнт автономії	K_a	Показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі засобів, що авансовані в його діяльність. Розраховується за формулою: $K_a = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Вартість майна підприємства}}$	$\geq 0,5$
Стійкість маркетингової діяльності			
11. Рентабельність продажів (за прибутком від продажів)	$P_{пр1}$	Характеризує ефективність реалізації продукції підприємства. Показує, яку суму прибутку отримує підприємство з 1 грн проданої продукції. Розраховується за формулою: $P_{пр1} = \frac{\text{Прибуток від продажу}}{\text{Виручка від реалізації}}$	$\geq 0,1$
12. Рентабельність продажів (за чистим прибутком)	$P_{пр2}$	Характеризує ефективність реалізації продукції підприємства. Показує, яку суму чистого прибутку отримує підприємство з 1 грн проданої продукції. Розраховується за формулою: $P_{пр2} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації}}$	$\geq 0,01$
Стійкість персоналу			
13. Коефіцієнт плинності персоналу	$K_{пн}$	Характеризує рух кадрів під впливом негативних причин. Показує, яка частка кількості працівників звільнена за прогули й інші порушення і за власним бажанням у середньообліковій кількості працівників. Розраховується за формулою: $K_{пн} = \frac{\text{Чисельн. працівн. звільнен. за прогули та інші поруш. і за власн. бажанням}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}}$	$\leq 0,1$
14. Коефіцієнт стабільності персоналу	$K_{стп}$	Визначає ступінь стабільності персоналу. Показує, яка частка кількості працівників зі стажем роботи в організації більше ніж один рік у середньообліковій кількості працівників. Розраховується за формулою: $K_{стп} = \frac{\text{Чисельн. працівн. зі стажем більше 1 року}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}}$	$1 \geq K_{стп} \geq 0,8$
15. Коефіцієнт задоволення матеріальних потреб працівників	$K_{змпн}$	Характеризує ступінь задоволеності матеріальних потреб працівників. Визначається як відношення середньої зарплати на підприємстві до середньої зарплати в галузі. Розраховується за формулою: $K_{змпн} = \frac{\text{Середня зарплата на підприємстві}}{\text{Середня зарплата у галузі}}$	≥ 1
16. Коефіцієнт підвищення кваліфікації персоналу	$K_{пкп}$	Характеризує ефективність діяльності підприємства щодо підвищення кваліфікації персоналу підприємства. Розраховується за формулою: $K_{пкп} = \frac{\text{Кількість працівн., що підвищ. кваліфік.}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}}$	$1 \geq K_{пкп} \geq 0,2$
Стійкість науково-технічного рівня			
17. Індекс рентабельності інновацій	$I_{рі}$	Характеризує ефективність інвестицій в інновації. Показує, яка частка грошового потоку в одиниці витрат на інновації. Розраховується за формулою: $I_{рі} = \frac{\text{Приведений дохід від інвестицій в інновації}}{\text{Величина інвестицій в інновації}}$	≥ 1
18. Коефіцієнт витрат на ндкр	$K_{ндкр}$	Показує, яку частку доходу (виручки) від реалізації продукції підприємство реінвестує в дослідження й розробки. Розраховується за формулою: $K_{ндкр} = \frac{\text{Витрати на НДДКР}}{\text{Дохід (виручка) від реалізації продукції}}$	$\geq 0,1$
Стійкість інвестиційної діяльності			
19. Коефіцієнт інвестиційної активності	$K_{іа}$	Характеризує інвестиційну активність і визначає обсяг коштів, спрямованих організацією на модифікацію та вдосконалення власності й на фінансові вкладення в інші організації. Розраховується за формулою: $K_{іа} = \frac{\text{і довгострокових фінансових інвестицій}}{\text{Вартість капіталу}}$	$\geq 0,05$
20. Індекс рентабельності інвестицій	P_i	Характеризує ефективність інвестицій підприємства. Показує, яка частка грошового потоку в одиниці інвестиційних витрат. Розраховується за формулою: $P_i = \frac{\text{Приведений дохід від інвестицій}}{\text{Інвестиційні витрати}}$	≥ 1

Значення показника	Показники																			
	K _{вп}	K _{фр}	K _{поз}	P _{вир}	K _{ву}	K _{еау}	K _{фс}	K _м	K _{за}	K _а	P _{пр1}	P _{пр2}	K _{пн}	K _{сп}	K _{амп}	K _{шк}	I _{рі}	K _{вдлр}	K _{іа}	P _і
4,6																				
3,4																				
2,2																				
2,0																				
1,4																				
1,0																				
0,8																				
0,7																				
0,6																				
0,5																				
0,2																				
0,15																				
0,1																				
0,08																				
0,06																				
0,05																				
0,03																				
0,01																				
0																				

Рис. 2. Матриця показників економічної стійкості та їх значень

Для визначення a_i складемо проміжне рівняння:

$$0,5x+0,1x+0,5x+0,2x+0,1x+0,1x+1x+0,5x+0,1x+0,5x+0,1x+0,01x+0,01x+0,8x+1x+0,2x+1x+0,1x+0,05x+1x=1; 7,87x=1; x=0,127.$$

Отже, $a_1 = 0,5 \cdot 0,127 = 0,064$, $a_2 = 0,1 \cdot 0,127 = 0,013$, $a_3 = 0,5 \cdot 0,127 = 0,064$, $a_4 = 0,2 \cdot 0,127 = 0,025$, $a_5 = 0,1 \cdot 0,127 = 0,013$, $a_6 = 0,1 \cdot 0,127 = 0,013$, $a_7 = 1 \cdot 0,127 = 0,127$, $a_8 = 0,5 \cdot 0,127 = 0,064$, $a_9 = 0,1 \cdot 0,127 = 0,013$, $a_{10} = 0,5 \cdot 0,127 = 0,064$, $a_{11} = 0,1 \cdot 0,127 = 0,013$, $a_{12} = 0,01 \cdot 0,127 = 0,001$, $a_{13} = 0,01 \cdot 0,127 = 0,001$, $a_{14} = 0,8 \cdot 0,127 = 0,102$, $a_{15} = 1 \cdot 0,127 = 0,127$, $a_{16} = 0,2 \cdot 0,127 = 0,025$, $a_{17} = 1 \cdot 0,127 = 0,127$, $a_{18} = 0,1 \cdot 0,127 = 0,013$, $a_{19} = 0,05 \cdot 0,127 = 0,006$, $a_{20} = 1 \cdot 0,127 = 0,127$.

$$K_{СТК} = 0,064K_{вп} + 0,013K_{фр} + 0,064K_{поз} + 0,025P_{вир} +$$

$$+ 0,013K_{ву} + 0,013K_{еау} + 0,127K_{фс} + 0,064K_{м} + 0,013K_{за} + 0,013P_{пр1} + 0,001P_{пр2} + 0,013K_{пн} + 0,102K_{сп} + 0,127K_{амп} + 0,025K_{шк} + 0,127I_{рі} + 0,013K_{вдлр} + 0,006K_{іа} + 0,127P_{і}$$

За повної відповідності значень коефіцієнтів мінімальним нормативним рівням комплексний показник дорівнюватиме 0,736. Цей показник можна вважати базовим, відносно нього надалі оцінюється економічна стійкість підприємств.

Отже, абсолютно нестійкому положенню (АН) підприємств відповідають значення комплексного показника економічної стійкості від 0 до 0,350; низькому рівню економічної стійкості (Н) підприємств – значення комплексного

Таблиця 2

Результати оцінювання рівня економічної стійкості підприємств

Рік	Номер за порядком підприємства									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2003	0,68 Н	0,742 З	0,703 Н	0,803 З	1,093 В	1,402 В	1,239 В	1,493 В	1,312 В	1,531 В
2004	0,668 Н	0,76 З	0,657 Н	1,039 В	0,945 З	1,318 В	1,192 В	1,476 В	1,143 В	1,601 В
2005	0,574 Н	0,739 З	0,680 Н	0,783 З	1,044 В	1,084 В	1,148 В	1,483 В	1,384 В	0,986 З
2006	0,558 Н	0,741 З	0,663 Н	0,783 З	1,061 В	0,901 З	1,141 В	1,705 В	1,113 В	1,086 В
2007	0,667 Н	0,759 З	0,598 Н	0,913 З	1,112 В	1,187 В	1,265 В	1,298 В	1,167 В	1,151 В
2008	0,672 Н	0,746 З	0,701 Н	0,774 З	0,972 З	1,267 В	1,182 В	1,200 В	1,032 В	0,977 З
2009	0,620 Н	0,698 Н	0,669 Н	0,972 З	0,940 З	1,289 В	1,187 В	1,603 В	1,172 В	1,149 В
2010	0,656 Н	0,738 З	0,633 Н	0,961 З	1,092 В	1,268 В	1,168 В	1,353 В	0,993 З	1,826 В
2011	0,734 Н	0,697 Н	0,714 Н	0,930 З	1,066 В	1,054 В	1,197 В	1,225 В	1,091 В	1,578 В
2012	0,692 Н	0,628 Н	0,720 Н	0,857 З	1,064 В	1,041 В	1,200 В	1,214 В	1,160 В	1,474 В

показника економічної стійкості від 0,351 до 0,737; задовільному рівню економічної стійкості (З) підприємств – значення комплексного показника економічної стійкості від 0,738 до 0,999, високому рівню (В) – більше ніж 0,999. Необхідно зазначити, що запропоновані кордони рівнів стійкості є умовними. Тому, окрім визначення рівня економічної стійкості, доцільно проаналізувати зміни комплексного показника стійкості в динаміці, що дасть змогу зробити обґрунтовані висновки щодо змін економічної стійкості підприємства.

У таблиці 2 подано результати оцінювання рівня економічної стійкості десяти машинобудівних підприємств (ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал», м. Горлівка, Донецька обл. (1); ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод», м. Куп'янськ, Харківська обл. (2); ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек», м. Артемівськ, Донецька обл. (3); ВАТ «Краснолуцький машинобудівний завод», м. Красний Луч, Луганська обл. (4); ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес», м. Бердичів, Житомирська обл. (5); ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод», м. Калинівка, Вінницька обл. (6); ПАТ «Полтавський машинобудівний завод», м. Полтава (7); ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря», м. Харків (8); ПАТ «Смілянський машинобудівний завод», м. Сміла, Черкаська обл. (9); ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування», м. Луганськ (10)) за період з 2003 по 2012 рр.

З таблиці 2 видно, що розглянуті підприємства мають різний рівень економічної стійкості. Так, у ПрАТ «Горлівський машинобудівний завод «Універсал» та ПрАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек» рівень економічної стійкості протягом періоду, що був досліджений, був переважно низький; у ПАТ «Краснолуцький машинобудівний завод» і ПАТ «Куп'янський машинобудівний завод» – був переважно задовільний; у ПАТ «Харківський

машинобудівний завод «Світло шахтаря», ПАТ «Бердичівський машинобудівний завод «Прогрес», ПрАТ «Калинівський машинобудівний завод», ПАТ «Полтавський машинобудівний завод», ПАТ «Смілянський машинобудівний завод» і ПАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» – був переважно високим.

Для підвищення рівня економічної стійкості підприємств необхідно розробити відповідні заходи, які матимуть стратегічний характер.

Висновки. Запропонований методичний підхід до оцінювання економічної стійкості підприємств дасть змогу враховувати показники, які за своєю сутністю відображають стійкість складових діяльності підприємств, і зменшити рівень суб'єктивізму під час розрахунку комплексного показника економічної стійкості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ареф'єва О.В. Оцінка рівня економічної стійкості підприємств сфери послуг / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городинська // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6 (60). – С. 106–111.
2. Гамалій В.Ф. Дослідження стійкості функціонування промислово-економічних систем / В.Ф. Гамалій, І.В. Ніколаєв // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 1. – С. 14–17.
3. Іванов В.Л. Управління економічною стійкістю промислових підприємств (на прикладі підприємств машинобудівного комплексу) / В.Л. Іванов // Східноукр. Нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2005. – 266 с.
4. Касьянова Н.В. Оцінка стійкості макроекономічної системи / Н.В. Касьянова // Economic Cybernetics. International scientific journal. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – № 1–3 (79–81). – С. 43–47.
5. Омельченко И.Н. Интегральная оценка организационно-экономической устойчивости промышленного предприятия / И.Н. Омельченко // Вестник машиностроения. – 1997. – № 3. – С. 34–40.
6. Чорна М.В. Оцінка фінансового стану в аспекті забезпечення конкурентостійкості торговельного підприємства / М.В. Чорна, Ю.А. Сімах // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2008. – № 2. – Ч. 1.